
Butlletí Excursionista de Catalunya

Comoloforno i Biciberri Meridional

PRIMERES ASCENSIONS D'HIVERN

PALA DE LLUÍ (2.688 M.)

Es el 15 d'abril de 1927. Tot just clareja, que, davant la porta de l'hotel de l'Energia, ajudem a carregar dalt d'un matxo les pesades motxilles i els skis que ens han de servir en la nostra excursió. Som una bona colla: els amics, Puntas, Botey, Ribas, Vila i Brunet, tots companys d'altres excursions. Ens creuem pel camí amb algun pagès matiner, i, després de travessar el riu Cuerna, pugem per tancades giragonces fins arribar al poble de Capdella, l'església romànica del qual s'albira dalt d'un turonet; passem per davant de les seves cases, i tot seguit baixem al Flami-sell que travessem per un pont.

Seguim ribera amunt, i ens endinsem pel cor de les muntanyes de ràpids vessants, que clapeja la neu. Més enllà, la vall queda tancada per l'espadat conegut pel Saliente. Per ell les aigües es llençaven en alta i escumosa cascada, abans d'ésser conduïdes per la tuberia que ara les mena dòcilment a les turbines productores de l'energia elèctrica.

En el pla de Saliente, el camí s'enfila en ràpides marrades, i comencem a trepitjar les primeres congestes; aviat el matxo no les pot salvar i, amb gran sentiment nostre, la seva càrrega passa a

les nostres espatlles, que, mal acostumades, protesten i es dobleguen sota el pes. Deixem el camí, i ens enfilem per un dolentíssim corriol que ens ha estat indicat pel traginer com el més curt; però, portant nosaltres els skis agafats per una mà, no podem pas donar-li la raó, puix en molts indrets ens hem de valdre de totes dues per agafar-nos a les roques i poder pujar.

A mida que el temps passa, la vall es va enfondint, i entre la muralla de Saliente i l'estany Gento la neu és ja seguida. Descans i esmorzar; tres quarts després, calçats els crampons i deixant arrossegar els skis, comencem la nostra excursió per la neu. Aquesta es presenta perfectament endurida, i pugem amb tota facilitat per una coma que n'està ben proveïda. Deixem de banda l'estany Gento, que queda amagat a la nostra dreta, i més enllà abandonem la coma per enfilarnos una mica a la dreta, quan de sobte apareix l'estany Tort.

Som ja a 2.189 m., i, en lloc de les aigües en què s'emmirallen les muntanyes, tenim davant nostre un immens pla d'enlluernadora blancor en el qual el sol bat de ple i fa lluir els menuts cristalls de la neu. Les serralades que limiten el cercle de Capdella es destaquen sobre el blau del cel, ja en ondulades formes, com el Montseny de Pallars, o bé tallades en negrosos espadats, com en el Subenulls i la cresta que el lliga amb el Peguera.

Ens posem els skis i passem l'estany pel mig, per ésser la via més planera i curta, i, deixant després l'estany de Maeriolo, trenquem a l'esquerra i remuntem una petita vall. La calor que la neu reflexa ens crema la pell i ens produeix un gran cansament, en caminar; a poc a poc ens anem enfilant i damunt nostre descobrim el coll de Lluí (2.473 m.) el qual hem de travessar per passar a la ribera de Caldes.

En unes roques que emergeixen de les neus fem un descans, tant per menjar alguna cosa com per refer-nos de la fatiga que hem sofert. Com que és prou aviat, en lloc de dirigir-nos directament al coll, ataquem els vessants de la Pala de Lluí que s'aixeca a l'esquerra d'aquest, i guanyem el cim a les 13 h. 30 m.

Encara que estem dominats properament pel pic de Maeriolo, és no obstant ben interessant la vista que se'ns ofereix, per estar situat en la divisòria de les valls de Capdella i Caldes, i en l'arrenc de la carena que divideix les riberes secundàries de Lluí i Murano. Als nostres peus s'estén l'estany Tort, i les muntanyes que formen les regions de Capdella i Caldes les dominem perfectament, d'entre les quals sobresurten el Montseny, Peguera, Pessó i els Comolos.

Després de llarga estada, deixem el cim i baixem per la cresta que mena al coll; però, abans d'arribar-hi saltem directament pels vessants de Lluí, la qual ribera, a part del primer tros, té bons pendents per al ski, i anem baixant ràpidament. Es presenta al fons el massís dels Comolos. Sota d'un ample pla endevinem que s'hi amaga un estany, i, passat aquest, dinem al costat del corrent d'aigua que s'ha obert pas entre la neu.

Tornem a posar-nos els skis, que havíem deixat assecar al sol, i una bona skiada ens porta als primers arbres. Un cop dins el bosc, el pendent es redreça, i necessitem fer ús d'una major habilitat per tal de sortejar els arbres, en alguns indrets prou espessos per a constituir un destorb, o bé per a evitar les branques que ens fuetegen la cara o s'agafen al sac. Grossos avets es van presentant, i, al lluny, al fons de la vall, es veuen les fosques aigües de l'estany de Llebrete envoltat de prats que comencen a verdejar. Unes ràpides baixades que hem de fer en ziga-zaga per entre els pins i avets, ens porten al fons de la ribera de Sant Nicolau, i, seguint avall, arribem a Aigües Tortes. Aquí la neu acaba.

Després d'un descans no tan llarg com hauríem volgut, carreguem els skis a coll i continuem pel camí de Caldes a Espot; fem una curta marrada per tal d'embadalir-nos en la bella cascada d'Aigües Tortes, i, més tard, passem per l'estany de Llebrete que, si no fos per la neu de les muntanyes veïnes, hom diria que és a l'estiu. No ens entretenim pas, i, fent via, arribem a la vall del Noguera de Tor, i aleshores ressentint-nos del cansament, fem la llarga pujada fins a Caldes de Bohí. Hi arribem ja de nit. Truquem i hem d'esperar una bella estona fins que ens vénen a obrir, puix el matrimoni que guarda l'establiment a l'hivern, era ja a dormir, i hem d'esperar que es llevi. No per això deixen de fer-nos sopar, i aviat som nosaltres els que agafem el llit per a reposar de la llarga jornada.

Dia 16.—Tota la nit se sent xiular el vent desesperadament, i al matí, quan ens llevem, no cal pensar en sortir, puix el torb bufa descaradament, i les espesses nuvolades de neu es veuen córrer per les muntanyes i els ports. Ens veiem forçats a fer un dia de descans; però a mig matí ja en tenim prou d'estar empresonats dintre la casa, i, desafiant les fortes ventades, ens arribem fins a l'estany de Cavallers. En tot el camí no hi ha pas gens de neu i solament es presenta seguida des de sobre l'estany; en aquest, el vent ha arremolinat la capa de glaç en el sobreixidor,

i els blocs, topant, s'amunteguen els uns sobre els altres. Podem contemplar un espectacle polar en miniatura. De retorn a Caldes, dinem i procurem passar la tarda el menys avorrits possible. Repartim el temps entre dormir, jugar a cartes i mirar el cel que no ens dona pas cap esperança per a l'endemà.

COMOLOFORNO (3.032 M) I BICIBERRI MERIDIONAL (3.020 M.)

Dia 17.—Segueix el vent, encara que no tan fort com el dia abans, i els núvols tenen tendència a esquinçar-se i deixar entreveure algun clap de blau. Amb tot i ésser massa tard, decidim sortir. Encara que tenim la inseguretat de poder seguir endavant, preferim provar la sort. Sortim a les set en punt, després de sentir durant llarga estona els avisos i consells d'aquella bona gent que ens volen fer desistir d'anar amb aquest temps per aquells mals països, com ells en diuen; però aquesta cantarella ja l'hem sentit en altres ocasions; i, amb tot i agrair les seves recomanacions, ens posem en marxa.

Pugem pel camí de la font del ferro, i sobre la cascada de Caldes ens posem els skis, puix la neu és abundant i, demés, n'hi ha una bona capa de nova. Seguim aproximadament el curs del riu, i, per entre els arbres, van apareixent les muntanyes ben nevades. Mentrestant el vent minva, i el temps es va aclarint. Això ens fa concebre esperances d'èxit en la nostra excursió.

Més enllà se'ns presenta completament glaçada la cascada que ve dels estanys Gemena, i vers ella ens dirigim; es tracta ara de salvar l'espadat pel qual cauen les aigües i sobre el qual hi ha la terrassa amb els estanys. Per creure que estalviem temps ens enredem per una canal i, després de provar i tornar a provar, en vista de les dificultats amb què topem, desistim d'avançar, reculem i pugem més a l'esquerra amb millor sort.

Als nostres peus tenim els dos plans, sota la crosta de gel dels quals s'amaguen els estanys inferiors de Gemena. Les muntanyes formen un ample cercle amb la Punta Senyalada del Montarto, el pic d'Avellaners i la serralada que corre del Biciberri al Comoloforno. La primera impressió que en treiem és francament dolenta, puix gairebé tot és encinglerat, i els pocs pendents que hi ha són molt drets; però després d'una detinguda inspecció triem la ruta que ens sembla més factible, i baixem cap als estanys passant entre els dos inferiors, i, a redós del vent, fem un descans.

Al cap de mitja hora continuem la pujada. Ataquem els ves-

sants SW. del Comoloforno; al principi tot va bé, però després el pendent es va redreçant i quan, situats al nivell superior de la cinglera que domina els estanys, hem d'efectuar una travessia cap a l'esquerra, resulta sumament delicada per tenir de passar dretes pales de neu glaçada, amb els skis arrossegant o al coll. Arribem a la coma que s'origina en el coll d'Avellaners, la depressió de la qual es veu relativament propera, i aleshores el terreny és ja bo.

És ja més de la una, i és massa tard per a intentar tots plegats l'ascensió. Per això decidim fer-la en Vila i jo, mentre la resta de la colla passaran el coll d'Avellaners i ens esperaran en la vall del Biciberri. Ens despedim i comencem a pujar pel peu de la canal que ens sembla més fàcil, situada aproximadament en la meitat de la muralla que corre entre el Comoloforno i el Biciberri. Després de canviar els skis pels crampons, ataquem el fort pendent, mentre les siluetes dels nostres companys que s'allunyen es van fent cada cop més petites. El vent ha escombrat la neu fresca hi ha deixat la gelada al descobert. Això és per a nosaltres un avantatge, puix és més segura donat el fort pendent de la canal; però com que aquesta es fa més dreta, aviat hem de tallar esglaons, feina entretinguda i pesada, agravada encara pel destorb dels skis que hem d'arrossegar.

La marxa és molt lenta i, sempre que ens és possible, procurem ajudar-nos amb les roques per apujar millor. Més amunt topem amb una gran placa de neu polsosa que s'esllavissa fàcilment, i hem de passar-la amb precaució, ensorrats gairebé fins a cintura i picant fort fins a trobar amb els peus la capa glaçada. Hem perdut tota noció del temps, i la nostra atenció solament està fixada en avançar sempre i vèncer els obstacles i passos dolents. Un esforç més i som ja a la cresta, aproximadament a mitja distància entre el Comoloforno i el Biciberri. Tant bon punt hi arribem el vent que puja del costat del riu Malo ens fueteja amb extraordinària violència, i en un instant, les nostres cares es cobreixen d'una crosta de glaç. Es necessita una forta voluntat per a continuar; però després de tanta lluita no hem pas d'abandonar l'ascensió quan tenim el cim a prop. Una estona més i la victòria serà nostra.

Deixem els skis i sacs ben assegurats perquè el vent no se'ls emporti, i únicament amb la corda i el piolet emprenem el pas de la cresta. Aquest és molt delicat perquè cal netejar la neu de les roques i buscar les preses en què assegurar els nostres dits balbs pel fred, i ço que a l'estiu seria una fàcil escalada, es converteix ara en dur i perillós treball. Quan passem pel fil de la cresta ens

hem d'arrapar bé, perquè el vent no ens faci donar un pas en fals. La baixada d'una estreta cornisa en la banda N., és un vertader suplici, degut als cristalls de neu que es claven com agulles, els quals fan que els nostres ulls pateixin terriblement, puix no podem fer ús de les ulleres perquè s'entelen. Som ja a la última bretxa; després d'una darrera empena per primera vegada el cim del Comoloforno és petjat, a l'hivern.

El meu rellotge marca les quatre. De primer penso que marxa malament; però quan em convenço del contrari, comprovo que des del peu de la canal hem estat exactament dues hores quaranta minuts fins al cim, mentre que sense neu amb una hora es puja perfectament. Cosa sorprenent: aquí no fa ni un alè d'aire; el vent NE. bat amb tanta força, que el corrent puja per la roca i continua en moviment ascendent formant una invisible paret.

Els horitzons no són avui molt extensos, perquè les muntanyes queden amagades per les nuvolades que aixeca el torb; no obstant, es veu perfectament tota la regió de Caldes així com el massís dels Comolos, que es domina des dels cims fins al fons de la ribera. El Biciberri meridional sovint desapareix entre el torb, però ni per un moment poguérem veure ni el Biciberri septentrional ni el Montartó; vers el S. s'estenen les serres d'Erillavall ben cobertes de neu. Quedem sorpresos en mirar el contrafort E. i comprovar que la característica bretxa que hi havia ha quedat completament desfigurada amb la caiguda d'una grossa roca.

Fa un quart que estem en el cim, però ens hem d'afanyar perquè és excessivament tard i ens falta molt per arribar al terme de nostra jornada. Donem una darrera ullada i recorrem el mateix itinerari de pujada fins arribar allí on hem deixat els skis. Seguim un tros de cresta en direcció al Biciberri, però ens resulta excessivament complicat perquè ens trobem entorpits pels skis i les motxilles, i en la primera bretxa decidim passar per la gelera. Per entrar-hi ens hem hagut de llençar, puix el vent ens impedeix de baixar amb moviments lents; ara estem a l'ombra, en el costat N. de la serra, i el fred és extremadament intens; es filtra el vent a través de la nostra roba i ens dóna la sensació de que no en portem. La neu és ben glaçada i el pendent molt dret i tenim de tallar en ell penosament; seguim endavant a força d'energia i perquè no tenim altra sortida.

Pugem a una bretxa, passem una canal i emprenem la última escalada per guanyar el cim, que endevinem ja ben a prop; la pujada és dura, molt més del que crèiem, perquè els skis ens destor-

ben d'una manera gran. Necessitem totes dues mans per agafar-nos a les roques, i deixem els skis que penguin; però com que estem cansats, els remuntem amb fortes estrebades, sense el més petit mirament, i solament per un miracle no s'ha trencat la cordeta que els subjecta i no han anat a parar als estanys Gemena.

Amb molts treballs arribem al cim del Biciberri meridional, al cap d'una hora i mitja d'haver sortit del Comoloforno, o sigui que hem necessitat gairebé el doble de temps que a l'estiu. Aquí el vent és senzillament inaguantable: fer una fotografia ha constituït gairebé un acte heroic, i immediatament seguim avall, arrossegant-nos per la neu i arrapats a les roques, perquè no hi ha manera de sostenir-se dret. La baixada cap al coll es converteix en un calvari, i una infinitat de vegades hem anat per terra rodolant nosaltres i skis. Mai havia sofert un vent tan fort com en aquest tros. Observem en la neu algunes petjades que suposem deuen ésser dels nostres companys; eren d'en Puntas que havia fet l'ascensió del Biciberri des del coll.

Finalment, arribem al coll d'Avellaners, i, sense aturar-nos, el travessem; immediatament sento una forta estrebada. Em giro i veig voleiar els skis igual que una fulla d'arbre. Hem passat ja el coll, seguint de pressa per a entrar en reacció, i, a mida que baixem, el vent va disminuint, fins que podem descansar en unes roques i menjar. Des de fa vuit hores solament ens hem alimentat amb alguna fruita seca que portàvem per les butxaques. Són a prop de les set, i la tarda va caient; als nostres peus s'allarga, tota blanca, la vall de Biciberri. Allí les clapes de sol fan brillar la neu, mentre que al fons les belles nuvolades arrapades a les muntanyes de La Maladeta, es presenten a contrallum.

Ens posem els skis, i en llargues patinades recorrem la vall, i, seguint els rastres deixats pels nostres companys, baixem a l'estany del Biciberri, que es troba també glaçat. Les boires es tenyeixen d'un lleuger rosat, que aviat es va canviant en tintes més fosques i nosaltres ens donem pressa, perquè la nit no ens agafi dintre el bosc, en una regió que desconeixem. Ens treiem els skis i aviat perdem el corriol; un nou problema se'ns presenta. Justament la vall és aquí molt encinglerada i de difícil passar, i no tenim temps per perdre; en un clar, veiem al fons de tot, un rastre de camí, i baixem com podem, despenjant-nos pels arbres, i per dolents passants, fins que hi arribem. El corriol va per entre un frondós bosc, la major part d'avets d'extraordinària corpulència, uns dels més grossos del Pireneu, i ens sap greu no poder aturar-nos

allí, per ésser massa tard. Començo a sentir dolor en una mà; em trec el guant i veig que tinc alguns dits gelats, especialment un que està amoratat; ha estat en passar la cresta, que el meu company ha perdut el seu guant i li he deixat el meu, quedant-me solament amb un de cotó (1). Apretem el pas tan com podem, perquè cada vegada ens hi veiem menys, fins que arribem ja a la ribera del Ribagorçana. Aquí no hi ha por de perdre's perquè el camí és prou ample. Seguim vall amunt, i a les 9 h. 15 m. entrem a l'Hospital de Viella amb gran satisfacció nostra i dels altres companys que passaven ànsia per la nostra tardança.

DE L'HOSPITAL A VIELLA

18 abril.—El cel d'avui és ben serè. Sortim de bon matí pel camí del port, i al cap d'uns tres quarts d'hora trobem la neu que no cal dir que està ben forta. Per tant, ens posem els crampons i, ajudant-nos amb els bastons, pugem dretament per la coma. Tant com anem guanyant alçària, es van presentant les muntanyes, i a l'altre costat de la frondosa vall de Mulleres es veu, magníficament nevada, el Tuc de Feixan, al qual el sol del matí dona un especial relleu, en projectar allargades les ombres de les seves canals i crestes. Arribem a un planell, i poc després guanyem el port. Presenciem la curiosa entrada de les primeres orenetes, que, procedents de Migjorn, van arribant en seguits vols, i passen el coll arran de terra; però moltes vegades el vent N., que bufa prou fort, els impedeix el pas i tornen enrera i proven novament fins que aconseguen franquejar el port.

Des d'aquí dominem bona part del massís de La Maladeta, i veiem relativament a prop la Furcanada, mentre que als nostres peus corre la ribera del Nere de la qual estem separats per unes encinglerades canals que cauen a gran fondària, en les quals no es veu rastre de camí. Examinem el plànol, i aleshores ens donem compte del nostre error. Estem en el port de Toro o port vell, i per a anar al port de Viella, a mitja canal havíem d'haver-la deixada i pujar més a la dreta. Sortosament un camí uneix els dos ports, de manera que solament haurem fet una marrada.

Mentre en Puntas fa l'ascensió d'un cim que domina el port al W., nosaltres ens dirigim vers Llevant tot seguint les fites que de

(1) Seguint els consells de la gent de l'Hospital vaig posar la mà en banyes d'aigua sabada tan calenta com podia resistir; és un remei dolorós però de bon resultat.

ESTANY TORT I MONTSENY DE PALLARS

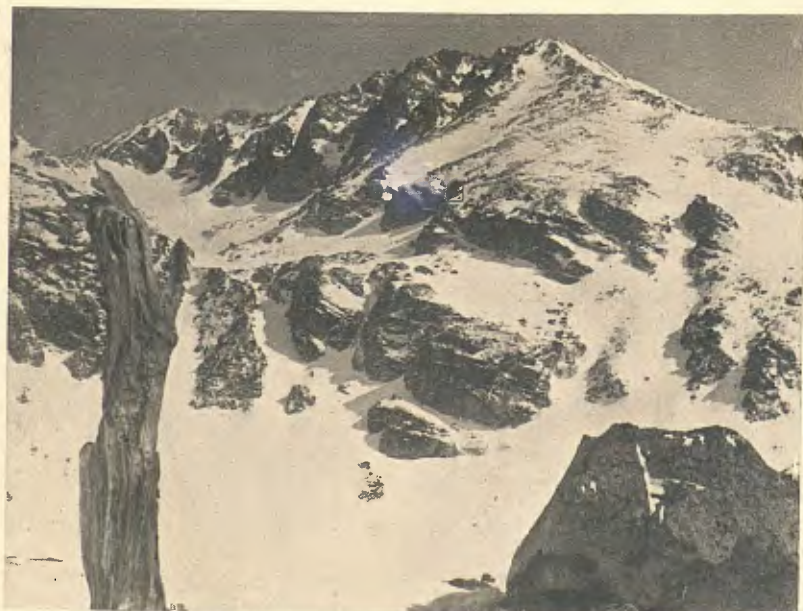

Cis. Ll. Estasen

PALA DE LLUÍ: VISTA VERS EL MONTSENY DE PALLARS

PALA DE LLUÍ: VISTA VERS LES SERRES DEL PESÓ

GR. L. Estasen

COMOLOFORNO I BICIBERRI MERIDIONAL DES DELS ESTANYS GEMENA

PANORÀMICA DEL COMOLOFORNO VERS ELS COMOLOS

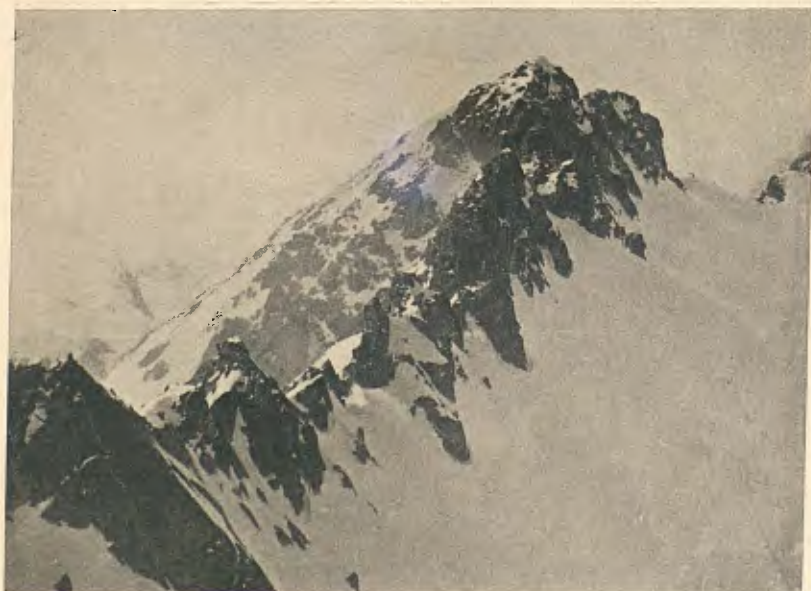

Cls. Ll. Est. 1900

PANORÀMICA DEL COMOLOFORNO VERS L'ALTA RIBERA DE CALDES

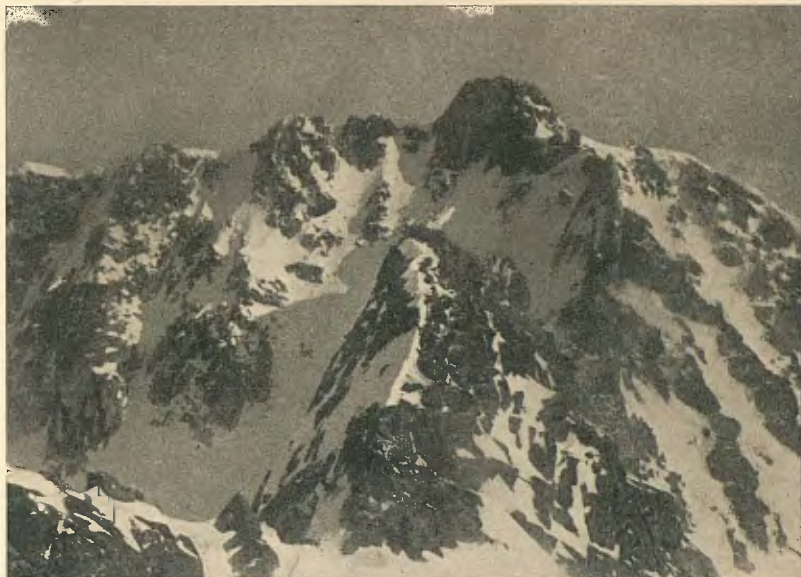

PANORÀMICA DEL COMOLOFORNO VERS LES MUNTANYES D'ERILL

Ols. J. A. Estanex

BICIBERRI MERIDIONAL

COMOLOFORNO

Cls. Ll. Estasa

VALL DE BICIBERRI

TUC DE FEIXAN

Gls. LI Estasen

RIBERA DEL PORT DE VIELLA

tant en tant es troben per assenyalar el camí. Els pendants són molt drets, la neu, gelada, i tenim les nostres feines per a poder passar, fins que, al cap de tres quarts, arribem al port de Viella, a 2.424 m., en la divisòria d'aigües del Garona i del Noguera Ribagorçana.

La coma del barranc del Port, dominada pel pic del Sarraera s'estén ben atapeïda de neu i prometedora de belles skiades; sota el primer pendent, que és molt fort, ens posem els skis i, lliscant ràpidament avall, fem via per la ribera encaixonada per les belles muntanyes, la neu de les quals llueix extraordinàriament amb el sol.

En el pontet acaba la neu; ens treiem els skis i ens reunim tots plegats. Baixem de pressa, perquè tenim el temps just. És poc més de migdia quan arribem a Viella, terme de la nostra excursió, i un bon dinar ens compensa els dolents menjars que hem hagut d'engolir aquests dies, mentre al defora l'herba que apunta en els prats i les ventades d'aire tebi, anuncien la nova primavera.

LLUÍS ESTASEN

Poblet i Santes Creus

INTRODUCCIÓ

UNA màxima popular, estesa per tot Catalunya, ens acut a la ploma en escriure aquests quatre mots d'introducció. Sovint hom diu: *Ha calgut Poblet i Santes Creus*, referint-se a les dificultats vençudes en la conquesta d'alguna empresa plena d'esculls insospitats, i en la qual s'han esmerçat energies poderoses. Certament que aquesta dita és una al·lusió a l'esforç sobre-humà que representa l'edificació d'aquests dos cenobis cisterciens, fundats a Catalunya en la mateixa època.

De primer antuvi apar que ambdós monestirs formin part d'un mateix nucli d'edificacions, que siguin una mateixa cosa; i, res més errat que això, tot i estar emplaçats dintre la província de Tarragona. Avui, però, que els automòbils escursen les distàncies, travessant les muntanyes i solcant els plans amb rapidesa vertigi-

nosa, no es pot dir que estigui molt lluny un cenobi de l'altre, perquè, fet i fet, només els separen uns trenta quilòmetres de carretera, i pocs menys de ferrocarril, baldament a Santes Creus no hi hagi estació.

Poblet, des del peu de la serralada de Roquerol, domina tota la Conca de Barbarà, estén el seu esguard cap a la plana d'Urgell, i més enllà i tot, mentre per la dreta veu les escasses aigües del riu Francolí com s'amaguen en el freu que davalla retorçut de dalt de la serralada de Cogul, tot esmunyint-se per entre dues timbes que fan de peanya al Puig Cabrer per una banda i, per l'altra, al poble de la Ribà.

Santes Creus, situat en el cim d'un petit turó després de la serra de Querol, on s'estatja Sant Magí de la Brufaganya, no veu tantes de coses com Poblet. Del llinar del terme estant, contempla el camp de Tarragona d'esquitllentes, per entre comes i turons que li priven de veure la mar, i resta enlairat modestament a la vorera del riu Gayà, el llit del qual s'enfonsa i s'eixampla en aquest indret, després d'esbadellar-se en Pont d'Armentera, on arriba cansat de l'encongiment sofert borgejant per entre els engorjats, timbes i escletxes de la serra de Queralt.

ITINERARIS

A POBLET

Des de Valls, estació més pròxima a Santes Creus, es poden fer còmodament les excursions als dos monestirs. Per a anar a Poblet amb ferrocarril cal passar per Picamoixons, aquí canviar de tren, i seguir fins a Espluga de Francolí per la via de Lleyda. Des de l'estació d'Espluga s'esmercen tres quarts d'hora a peu per arribar al Monestir.

Si es surt de Valls en automòbil, cal enfilarse tot dret al coll de Lilla, el cim del qual s'assoleix després de fer una pila de girogonxes, mentre es va fruïnt d'un esguard magnífic sobre tot el Camp de Tarragona, estès als peus com un immens jardí i esquitxat ençà i enllà de poblets jolius, de viles industrioses, de ciutats històriques i de campanars afuats. En ésser al trenc de la collada, llosana balconera per excel·lència, la visió que es presenta a l'aguait és de les més meravelloses que hom pot contemplar a Catalunya: a una banda s'ajau tota la magnificència del Camp, damunt una esmalteria multicolor suaument ondulada per comes i turons en

admirable harmonia, allargada fins a la veta centellejant de la Mediterrània, que, com un immens joell de plati, uneix la ciutat de Tarragona amb l'enfonsament de la serralada de Balaguer. Per la part del Nord s'albira la Conca de Barbarà, el pla d'Urgell, la serra del Tallat i la serra de la Llena, i, més enllà, surt el Pireneu enlairant els seus braços de gegant.

En deixar aquest balcó, la carretera davalla en contínues zigzagues fins al riu Francolí, i poc abans d'entrar a Montblanch es tomba a la dreta per a seguir dret al monestir per un enforcall de carretera nova que s'escau a mà esquerra, a uns tres quilòmetres de sortida d'aquella població.

I si no temeu de fer un xic de marrada, podeu passar per la carretera de Picamoixons. Aleshores, tot just sortits d'aquest poble i haver contemplat l'espectacle esbalaïdor de l'avellanada tarraconina, hom té l'avinentesa d'albirar un paisatge corprenedor de debó, tot remuntant el Francolí a mitja alçària d'un engorjat rebec i davallant després al fons del congost format pel Puig Cabrer i el trencat de la serra de Cogul amb la serra de Bartrina; allí el Brugent i el Francolí, dos riuets de joguina, s'abracen per a córrer plegats cap a la mar. Durant el trajecte, de sobte apareix el poble de la Riba, encastellat com un caprici de pessebrista, aguantant-se fent equilibris al fil de la balsera, entre roques esberlades i al llom prim d'un freu, en l'afluència dels dos rius, les aigües dels quals posen en moviment algunes fàbriques de paper i altres instal·lacions industrials. Passada la Riba, el congost s'escanya més, i els cims, amb el seu rocam vermell de gromolls de saldó, sembla que vulguin ajuntar-se, escapçant alguns arbres nuosos i entortolligats, aferrats com per miracle al rocam lliscadís, i, riu amunt, l'engorjat es va eixamplant i les muntanyes sembla que s'esberlin per a formar la xamosa i variada Conca de Barbarà, en la qual la vista s'esplaia damunt un camp ample obert, ple d'exuberant vegetació que hom travessa amb goig fins arribar a Espluga de Francolí. En aquest poble tothom us donarà raó del Monestir de Poblet.

A SANTES CREUS

Des de Valls a Santes Creus només hi ha divuit quilòmetres de carretera. Se segueix cap al Vendrell fins a l'encreuament amb la carretera que va de Tarragona a Pont d'Armentera, el qual encreuament s'escau poc abans d'arribar al riu Gayà; es trenca a l'esquerra per a remuntar aquest riu per la seva dreta, i, després

de deixar Vilarrodona dalt un tossal, a l'altra banda, i Aiguamúrcia estès entre vinyars, a la vora vora del riu, s'assoleix la creu de terme que assenyala l'indret de Santes Creus

Si es ve de Barcelona per la mateixa carretera del Vendrell, l'encreuament esmentat s'escau en haver passat el pont sobre el Gayà.

En ésser a la vista del llogarret d'Aiguamúrcia s'albira la silueta del Monestir, tancat per marlets enlairats, amb les seves aspitlleres i situat joliuament damunt una catifa de verd policrom, sense que per enlloc surti el seu esberlament. Cal atalaiar-lo de fit a fit; les torres i el cimbori i el campanar i els marlets, s'aixequen com un preciós joell d'or eixit del seu estoig, que, en obrir-se, deixa llegir un full gloriós de la història de Catalunya.

També es pot anar directament de Poblet a Santes Creus sense passar per Valls. Aleshores, en ésser a les primeres cases de Montblanch venint d'Espluga, es tomba a l'esquerra per a seguir la carretera a la Guàrdia dels Prats. Allí hi ha la bifurcació per anar a Barbarà, i, seguint en direcció a aquest poble, després de travessar-lo, es pren la carretera que mena a Cabra i al Pla de Cabra. Passat aquest poble, es troba l'encreuament de la carretera de Valls a Pont d'Armentera, per la qual es continua la ruta fins a les primeres cases del darrer poble esmentat, situat a l'esquerra del riu Gayà. Cal tenir compte en no passar aquest riu i prendre la carretera que davalla per la dreta tot seguint el llit a l'alçada d'alguns metres. Altrament hom s'exposa a anar a Querol i tenir de recular.

Els excursionistes amants de les coses belles, els que en llur caminar posen alguna cosa més que l'esbargiment d'una forada, en visitar aquests dos monestirs, conèixer la seva història i embaïllar-se amb les seves bel·leses, certament gaudiran una mena de conhort i satisfacció espiritual que els amararà l'ànima d'alegria, i els adreçarà vers les regions ideals d'un esdevenidor esplendorós per a la pàtria. En mig d'aquestes meravelles, malauradament força abandonades, i dels indrets plaents en què s'escauen, hom sent ànsies de ressorgiment i ama el repòs reconfortador per a nova embranzida, tot sadollant-se de magnífics gaudiments entremig del cantar suau de les nombroses fonts d'aigua delitosa que s'escolen per ací i per allà, amanyagant l'èxtasi de les hores dolces i enyorades. A Poblet brolla la font de la Magnèsia, la font del Ferro, la font de Nerola i d'altres; a Santes Creus, la font de Sant Bernat, la font del Mut, la font de la Taula i les sis fonts, a l'ombra dels àlbers i xops gegantins que estenen les seves arrels al llit del riu,

enfonsat i amable i humil en aquest indret, mentre les vetes d'argent corredisses per l'herbei i els miralls d'or de les aigües encaïllades, augmenten l'encís d'aquesta albareda eixoplugadora de l'ocellada que, saltironant de branca en branca, alegra l'espai amb la seva xerradissa quotidiana.

I ara, excursionista de bona mena, si us plau la nostra companyonia, junts visitarem els monestirs de Poblet i Santes Creus.

POBLET

LLEGENDA DE LA FUNDACIÓ

Davant l'obra superba del monestir de Poblet, tenim la temença que els nostres raonaments i les nostres petjades per aquests llocs tantes voltes sagrats, esdevinguin balders dintre el davassall d'escrits, de conferències i de recerques que s'han produït referents a la coneixença d'aquest cenobi.

Nosaltres anem a Poblet com uns senzills excursionistes. Anem a cercar-hi l'escalf del seu art i de la seva bellesa fins allà on pugui suportar el nostre esperit assedegat, i permetin els nostres escassos mereixements; si es vol, tenim la gosadia d'introduir-nos en el cenobi més important de l'Orde cisterciense a Catalunya, l'únic que des de l'any 1835 ençà ha resistit amb més fermesa la fúria destructora del temps i dels homes. Cal reconèixer que, a despit de les xacres profundament punyents, i dels sostres esfondrats, i dels finestrals oberts a tots els vents, i del robatori arqueològic per mans gens escrupoloses, el monestir de Poblet serva encara el segell propi de l'Orde que el bastí i el classicisme arquitectònic de les èpoques per les quals ha passat, tant en el floreixement com en la penúria. Cap altre cenobi del món pot envanir-se de cosa semblant.

L'origen de la fundació de Poblet es perd en una llegenda, tinguda com a cosa de fe per la gent de la rodalia, baldament no existeixi cap prova documental. Conten que un rei moro de Ciurana donà uns terrenys, coneguts per terres de Lardeta, a un anacoreta anomenat Poblet, el qual, fent vida eremítica cristiana, resseguia la serra de Roquerol, coneguda més tard per muntanyes de Poblet. Les terres foren cedides després d'haver-lo perseguit amb fúria i empresonat tres vegudes, cada una de les quals l'anacoreta sortí miraculosament de la presó, baldament la vigilància dels creients de Mahoma cada vegada fos més rigorosa.

Les estranyes sortides de la presó tocaren la magnanimitat del

rei moro, i el fervent cristià anacoreta es veié lliure en aquelles muntanyes. Al seu recer ben aviat s'aplegaren altres fervents cristians, i fundaren l'Hort de Poblet, situat precisament on ara s'aixeca el grandió cenobi.

Amb tot, aquesta llegenda que es posa a la meitat de la dotzena centúria, resta mancada de tota mena de certesa, perquè darrerament s'ha trobat un document àrab de l'any 1217 en el qual es cita el permís de pasturar en terrenys de moros. La llegenda, doncs, ens dóna l'etimologia del nom de Poblet, defensada pel monjo Finestres contra els qui diuen que prové d'haver-se constituït un poble en aquells terrenys, i els que creuen que ve del nom llatí *Populetum*, que és el nom emprat en els textos llatins corresponents al monestir de Poblet. Hi ha qui assegura que aquesta darrera versió és la veritable etimologia de Poblet.

FUNDACIÓ DEL MONESTIR DE POBLET

El cert és que, ran de l'expulsió de la moreria de les terres de la Conca i de Prades, aconseguida pel Comte de Barcelona en Ramon Berenguer IV, en l'any 1148, l'esmentat Comte féu donació de part d'elles, les més àrides i les més desolades, als monjos de l'Orde cisterciense, assabentat com estava de l'austeritat religiosa i de les normes de treball assentades per Sant Bernat en el segle xi.

Algú ha dit que el Comte, en pretendre expulsar els infidels de Catalunya, arribà fins als territoris de Lardeta, i fou sorprès per la troballa d'alguns cristians, que en aquelles soledats professaven la fe de Crist a despit de totes les vergassades i entrebancs de la moreria.

En aquella època, Sant Bernat tot just havia fundat el seu monestir; en el precís moment que uns monjos de Cluny havien decidit separar-se de l'Orde benedictina, per tal d'austeritzar uns costums afeblits per l'esplendor exagerat que d'alguns anys havia assolit l'abadia benedictina de l'esmentat poble francès; l'extremada riquesa de la qual va dur l'Orde per un camí de tolerància, i l'austeritat se'n ressentí malauradament, i s'esdevingué la decadència amb totes les fatals conseqüències. De primer antuvi només foren tres monjos de Solesmes els qui volgueren defugir aquell camí, però ben aviat tal actitud els dugué dinou adeptes més, i tots plegats fundaren un monestir a la Côte d'Or, de França, prop de Dijon, en el poble de Citeaux, el nom del qual prové de la paraula llatina *Cistercium* o *Cistellarium*, en català, cistell. Heus

ací la derivació de l'Orde del Cistell. Aquesta Orde, tota austeritat, sota el guiatge intelligent de Sant Bernat, fundador del Monestir de Clairvaux, anà creixent de mica en mica fins a assolir un desenrotllament formidable: arribà a tenir seixanta mil monjos en tota Europa, i més de dos mil convents.

El 18 de gener de 1149, el Comte Berenguer IV atorgà la primera carta de donació de terrenys a favor de don Sanxo, abat de Fontfreda (Narbona), per ésser l'abadia de l'Orde més propera, i la que aleshores tenia un desplegament prestigiós, amb mitjans suficients per a construir ràpidament un cenobi.

Segons conta el Pare Finestres, monjo i cronista de Poblet, que promogué a mig segle XVIII el cèlebre plet per tal de demostrar la precedència d'aquest monestir sobre el de Santes Creus, l'esmentat abat Sanxo escollí dotze religiosos i els posà a les ordres de l'abat Esteve per a que anessin a fundar el primer monestir de l'Orde cisterciense a Catalunya. S'installaren en l'Hort de Poblet, conreat per aquells anacoretes de la llegenda, fundadors de l'antic convent del Salvador, una casa modesta capaç només per a subvenir les primeres necessitats cenobítiques, però que, temps a venir, havia d'ésser un dels principals nuclis del rosari d'institucions que els fills espirituals de Sant Bernat, aleshores encara vivents, deixebles de Sant Benet, feien créixer per tota la cristiandat.

En l'any 1151, fou reiterada la donació i detallats els límits; en 1152, el papa Eugeni III concedeix els privilegis, i en 1153, es féu el trasllat de la comunitat al nou convent de Santa Maria, o sigui a l'actual edificació romànica. Hi assistí probablement el Comte en Ramon Berenguer IV. Segons consta en documents de la casa, fou llavors que definitivament es procedí a l'elecció de l'abat. Fou escollit per a tal càrrec un monjo anomenat en Grau; per tant, fins a l'any 1153, el monestir de Poblet no tingué abat, i els governants de la primitiva petita comunitat ho foren en qualitat de presidents.

Comptat i debatut, els terrenys àrids de la rodalia, en mans dels monjos de l'Orde del Cistell (*Cister* en castellà), de seguida esdevingueren fèrtils i productius, i el cenobi anà creixent, creixent fins a esdevenir el monestir més important.

El Comte Berenguer IV anà eixamplant les terres de Poblet amb continuats donatius i privilegis; s'anaren aixecant edificis i capelles, i reials persones el feien sant de llur predilecció i el distingien tant com podien. En aquests anys de puixança, totes les circumstàncies s'ajunten a fer de Poblet un mosaic de meravelles de vàlua incalculable.

La riquesa i salubritat del lloc, esdevingut un veritable paradís mercès als treballs insuperables dels monjos guiats per abadiats intelligents; l'eixamplament i bellesa de l'horitzó, que anà il·luminant-se palautinament amb la flama del saber i amb les prebendes de la reialesa; el veïnatge amb les terres voreres de la mar i de la ratlla separadora dels regnes musulmans i cristians... tot plegat preparà els fonaments del formós conjunt d'edificacions, orgull de l'art i de la història de Catalunya. Aquells monjos anònims, inspirats i empesos per la llarga corrua d'abats, anaren esmerçant tot el seu valer emparats en la cogulla blanca de Sant Bernat, i així es pot constatar com en el segle XIII ni la casa mare de Fontfreda ni cap altre monestir del Cister comptava amb els territoris, senyories i donatius del monestir català.

DESPLEGAMENT DEL MONESTIR

En aquella època que Poblet anava desplegant amb fermesa tota la seva edificació, floria a la nostra terra l'art romànic, l'art català per excel·lència, en el qual, dins la seva aparent unitat, es copsaven una pila de varietats que, tanmateix, van de la simplicitat i pobresa primària fins a l'esplendor i la filigrana més exigent.

A Poblet, l'austeritat dels cistercienses i el rigorisme dels seus estatuts, van unir-se per a donar forma al romànic massís i nú, i, alhora, al període de transició i al gòtic puríssim, les formes dels quals esdeveniments deixaren preats records en tota l'obra que l'Orde anà portant a cap a mida del seu creixement. La fugida forçada dels musulmans de les nostres terres, empesos pels Comtes de Barcelona, dugué una arquitectura sòlida i senzilla alhora, ben a posta, per cert, per als monjos de Poblet; però els corrents arquitectònics anaren canviant i s'introduïren com calia al ric cenobi, en el qual foren rebuts amb els braços oberts, com acollien totes les demostracions d'art que n'eren mereixedores; i el bo del cas és que, fins en ple segle XV, no es troba el nom de cap arquitecte ni de cap escultor que intervingués en les expansions artístiques del Monestir, certament per manar-ho així els estatuts del Cistell.

La protecció enfervorida d'un rei com Jaume I el Conqueridor; d'un altre com Martí l'Humà, i de tants d'altres que a mans plenes omplien de cabals les caixes abacials de l'Orde, no és estrany que determinés la munificència de la noblesa catalana, cada individu de la qual es disputava la supremacia en afavorir la institució, cisterciense, amb la qual cosa és evident que la iniciativa dels abats

de Poblet podia tenir totes les facilitats desitjables per a bastir constantment la seva obra.

Altrament, l'infatigable historiador i eminent arqueòleg senyor Eduard Toda, propietari de l'ensorrat cenobi d'Escornalbou, refet gairebé tot a les seves despeses, en alguns dels seus estudis pobletans es permet esmentar les dificultats que moltes vegades havien de vèncer els monjos degut a l'escassetesa de cabals, per la qual cosa sovint passaven tongades difícils. Sort de les terres ben conreades, del bé de Déu de fruits que venien, dels delmes que cobraven i àdhuc del treball dels monjos que els proporcionava ingressos importants. Cal fer constar en honor dels monjos de Poblet que, mercès al treball perseverant, norma predilecta de l'Orde cisterciense, aixecaren el cenobi i anaren guanyant al conreu els plans erms i les muntanyes àrides de la rodalia, en els quals establiren granges i ermites en abundor.

Furonant ací i allà, podríem refer tota la història de Poblet, intensament lligada amb tota la història de Catalunya; per això, en parlar de Poblet, cal esmentar els Comtes de Barcelona, els mateixos que amb llurs gestes emplen gairebé totes les pàgines de la història de la nostra terra, les més glorioses per als catalans.

AL MONESTIR - TEMPLET DE SANT BERNAT - CLAUSURA EXTERIOR

Per la carretera o amb el tren que va de Tarragona a Lleyda, hem arribat a la Conca de Barbarà, en la qual rau l'esmentat Monestir. Cal travessar el poble d'Espluga de Francolí de baix a dalt per carrers estrets, obstruïts molt sovint pels vianants i vehicles de tota mena (1), i en ésser a fora, enfilem la carretera de Prades per a deixar-la a la dreta a la primera bifurcació que es troba, se segueix aleshores el camí de les Masies de l'Aigua, que s'escau a l'esquerra i a dos quilòmetres s'assoleix el balneari que està sembrat de xalets per a estíuejants.

Des de les *masies* es té l'avinentesa d'esguardar tota l'edificació de Poblet, tancada per un cercle de muralles emmarletades, de les quals es conserven llargues llenques, amb tot i haver transcorregut prop de cinc segles i a despit dels mals vents de la destrucció. En primer terme s'aixequen els absis romànics, el cimbori i algunes torres mig caigudes que donen la primera impressió pu-

(1) Actualment s'ha fet un nou traçat de carretera per dintre el poble, que permet un còmode accés.

nyent de destrucció, la qual s'accentua amb tot el seu descarnament a mesura que hom avança vers el Monestir. Per aquest indret es fa cap a la plaça exterior del convent.

Ara bé; el trajecte més dret i el més còmode per als automobilstes, és seguir la carretera de Prades. A mig camí es troba una formosa creu gòtica de terme, i després el passeig dels monjos, en el començament del qual s'escau el Templet de la Verge aixecat el segle XVIII als fundadors de l'Orde, Sant Benet i Sant Bernat, que només serva les escultures dels sants, sense cap, amb la Verge al mig, situades dalt d'alterós pedestal. En aquest indret és on comença a copsar-se l'empenta destructora de les gents incultes, car les estàtues de la capella són mutilades, la teulada és ensorrada i només es presenten a l'esguard restes de ço que fou una obra de l'escola barroca, digna d'admiració.

La carretera segueix amunt pel Passeig dels monjos, limitat per dos rengles d'alterosos oms, fins a assolir el Portal de Prades, després d'haver seguit pel costat d'un bon tros de trajecte murallat.

Al primer esguard, se'ns presenta una plaça amb ufanosa arbreda central; a l'esquerra, la Porta de la Clausura Exterior, edificada en temps de l'abat Lerin, mort en 24 de novembre de 1545, i a la dreta, el Portal de Prades, construït per l'abat Domènech Porta, per a eixamplament de la susdita clausura exterior. En temps dels monjos, aquesta plaça servia de repòs als visitants i a les cavalleries; abundants dolls d'aigua rajaven de grosses canelles i omplien abeuradors, manats construir també per l'abat Lerin. Actualment encara ragen algunes fonts.

Abans, al centre d'aquesta plaça s'aixecava una bonica i artística creu de terme d'estil gòtic, manada fer per l'abat Joan de Guimerà, i al cap de tres segles aquesta creu ornamenta els voltants del monestir d'Escornalbou, propietat del senyor Eduard Toda, el qual monestir fou destruït per la mateixa folia i en el mateix any que ho fou el cenobi pobletà, solament que Escornalbou tingué la sort de caure en mans del senyor Toda, que l'està refent amb cura d'expert arqueòleg.

**PORTA DAURADA - CAPELLA DE SANT JORDI - PLAÇA MAJOR
PALAU DE L'ABAT - PORTA REIAL**

I podem dir que ja som a Poblet, perquè en aquesta plaça comença tota l'edificació del Monestir.

Traspassat el llindar de la porta de Llevant, que dona accés al recinte monàstic, una elegant passejada d'honor mena a la Porta

Daurada i a la bella capella de Sant Jordi o de la Verge del Roser, davant la qual flectaven el genoll els abats abans d'entrar al recinte del Monestir.

A banda i banda de la passejada s'aixecaven grandiosos edificis per a vivendes de criats, mossos i llecs, encarregats dels conreus de les terres propietat del convent. Encara es veuen bona pila de ruïnes d'aquestes edificacions relativament modernes; així com un planter de ceps i algunes edificacions noves amb materials antics escultrats, deixen al descobert l'absurda cobejança dels béns del comú. Per cert que una d'aquestes edificacions, destinada a celler, ostenta una formosa portalada pertanyent a l'antic Palau del Prior, situat a la Plaça Major, i del qual només resten en peu un finestral i un arc solitari pertanyents a l'oratori.

CAPELLA DE SANT JORDI O DEL ROSER.—Aquesta capella, que els conreus massa arrambats a les parets tenen cura d'ensorrar-les, fou edificada per l'abat Conill, a despeses del rei Alfons IV de Catalunya, V d'Aragó i I de Nàpols, en commemoració del triomf assolit per aquest rei en la presa de Nàpols, l'any 1443. Es un bell exemplar gòtic, menys la barbacana que, per ésser obra de l'abat Tarrós, fou esculpida en estil renaixement. Malgrat el malmetement de la capella, encara serva tota la sentor de l'època, els escuts de la confederació Catalano-aragonesa i de les creus de Jerusalem i, més avall, damunt mateix de la portalada, el petit escut de l'abat Conill simbolitzat per un conill assegut. Alguns additaments escadussers hi portà l'abat Tarrós.

PORTA DAURADA.—Abans de franquejar-la cal aturar-nos un xic per a esguardar pausadament aquesta sumptuosa obra mestra de la segona meitat del segle xv, deguda als abats Delgado i Payo Cuello, segons indiquen els escuts de la paret. Davant d'aquesta porta baixaven de cavall i es desarmaven tots els cavallers que visitaven Poblet, per alta que fos la seva jerarquia, i fins aquí sortien els monjos a rebre els il·lustres visitants que honoraven el convent amb llurs visites, així com també quan arribaven les despulles mortals d'aquells que devien ésser enterrats en aquest recinte monàstic. El nom de Porta Daurada prové de les festes que es feren a Poblet amb motiu de la visita del rei Felip I d'Aragó i II de Castella, l'any 1564; llavors foren daurades les gruixudes planxes de ferro que tancaven el pas. Antigament, en les parets hi havia pintures representant algunes escenes de la història de Po-

blet, en una de les quals es representava el Comte de Barcelona, Berenguer IV, entregant les claus del convent a l'anacoreta Poblet i als altres monjos fundadors de l'Hort.

Tot just traspassada la Porta Daurada, girem la vista endarrera i cerquem els capitells bellament esculturats que sostenen l'arc de sortida a la Plaça Major. Són dignes d'admiració.

I, tot d'una, ens trobem a la Plaça Major, al redós de la qual només s'albiren ruïnes, parets a mig caure i arcs esquerdats que formaven part de l'Hospital de pobres, aixecat per l'abat en Pere de Curtacans, gràcies a donatius de don Bernat de Granyena, i de la Bosseria, destinada a les operacions administratives del convent. Adossades a l'Hospital hi havia les cases del metge, cirurgia i infermers, i a seguit de la Bosseria hi ha la primitiva capella romànica de Santa Catarina, la primera de les tres que manà edificar Berenguer IV, consagrada l'any 1251, la mateixa que més tard, en haver-se trobat una imatge de la Verge en un xiprer, fou dedicada a la Verge del Xiprer.

És plaent de debó esguardar els voltants d'aquesta plaça grandiosa, embolcallada pel silenci i austeritat, on altres temps havien passejat magnats i prínceps i religiosos de totes menes i categories, mentre de l'interior del cenobi sortien les remors profundes de les pregàries i l'aurèola de santedat que abrigava la santa casa de Déu. Avui l'herba creix per cí i per llà, els arços s'enfilen pels marges, i algun propietari despreocupat hi planta avellaners; heus ací la vegetació que ens ha sortit al pas en adreçar-nos al Palau modern de l'Abat, situat tirant a la dreta de la Plaça Major.

El Palau de l'Abat és un edifici d'estil renaixement, construït per l'abat Francesc Oliver de Botaller en els anys 1583-1598, en substitució d'un altre que resultava esquifit i pobre, per la importància assolida pel cenobi pobletà. De l'antic edifici que, com hem dit, s'esqueia a la plaça major, en entrar a mà dreta, se'n conserva poca cosa per motiu d'haver-se ensorrat l'interior i aprofitar-lo per a conreus. El nou palau està molt destruït, i llevat d'una galeria força elegant, situada a la part posterior, i d'un tram d'escales en el vestibul, no hi ha res que cridi l'atenció del visitant.

Retornats a la plaça major i de cara a l'edificació cenobítica, l'esguard resta encallat per la muralla que tanca el recinte interior de la clausura. Aquesta muralla dona al Monestir un veritable aspecte de fortalesa de l'edat mitja, amb les seves muralles, pas de ronda, marlets i matabans, i, sobretot, les dues grandioses torres

avançades que fan guàrdia d'honor a la Porta Reial, en una de les quals fou empresonat l'abat Caixal l'any 1531.

A l'esquerra de la Porta Reial fou oberta, en el segle XVIII, la porta nova de l'església per tal de donar pas al poble que volgués presenciar les festes religioses. Com escau a l'època de la construcció, s'emprà l'estil barroc de bastant bon gust, tot i el desconcertament que representa al costat de les altres edificacions.

La Muralla que circumda la Mongia, on s'obre la Porta Reial, la Porta Nova de l'església i tanca el cenobi primitiu, fou edificada en temps de l'abat Guillem d'Agulló, per ordre d'en Pere III, el Cerimoniós, en 1367. Les cròniques diuen que les obres duraren uns 10 anys. Formosos escuts de Pere IV i de Catalunya decoren la façana de la Porta Reial. Per damunt dels marlets surten el Palau del rei Martí, el cimbori, la lluernia de la sagristia nova i l'ull de bou de la façana interior de l'església, que el temps i el foc han feta esdevenir elíptica, i, després de tot això, la incògnita amagada sota aquest bé de Déu de bel·leses. Res no atura el desig d'entrar.

CLAUSTRE MAJOR - LAVABO - REFETOR

Traspassem la Porta Reial tot recordant l'època d'esplendor d'aquest Monestir, quan les vestimentes llampants dels reis, prínceps, comtes, dames i donzelles, en barreja amb els hàbits severs i blancs dels religiosos, passaven amb cerimònia sense igual per davall la porta, que queia majestuosa i forta al seu darrera, mentre ara sentim com el forrellat es resisteix, per la manca d'oli i la sobra de rovell, en pretendre fer-nos passar endins, el guardià oficial.

Però, què hi fa si ens esperen gaudis insospitats? En haver passat la porta, hom es troba en un vestíbul a cel obert, que separa la clausura i dona accés al Palau del Rei Martí per una porta oberta a la dreta, des de la qual s'admira la bella portalada del palau al cim de reial escalinata i formosos finestrals gòtics oberts a la paret. Des d'aquí s'entra al Claustre Major després de passar un vestíbul, cobert per nirviada volta gòtica, i el llindar de columnes de la porta romànica d'accés a la clausura, la qual és procedent de la primitiva edificació conventual del segle XII, tota de pedra i d'una simplicitat i elegància que corprèn. Aquest vestíbul era la dependència anomenada xocolateria i lloc d'esbargiment dels monjos.

CLAUSTRE MAJOR.—Heus ací una obra, la magnificència de la qual sorprèn tan bon punt hom hi dona les primeres petjades. Es-

tà formada per quatre galeries de diferents llargades i distints caràcters, segons el gust arquitectònic de l'època d'edificació. La que està adossada a la paret de l'església és romànica, del segle XII, pariona de l'obra de la mateixa església en el seu començament. Jaume I, nét d'Alfons I, féu començar aquest claustre. S'edificà durant el seu regnat i a les seves despeses aquesta ala romànica tan bella. La galeria de la Sala Capitular i la del Refetor foren construïdes el segle XIII en estil gòtic, i tot el claustre, tan ple de festons delicadíssims i arcades ogivals, fou acabat per l'abat Alguaire.

Per les parets hi ha alguns sarcòfags en els quals es llegeixen els noms més cèlebres de la noblesa catalana. El conjunt escampa una alenada de grandesa i majestat que corprèn; l'adaptació acurada del romànic al gòtic imperant en aquella època, esvaeix tota solució de continuïtat mal agermanada, i l'escultura dels capitells assenyala una cura i riquesa sense límits, i un gust depurat.

EL LAVABO.—En el segle XII fou edificat el templet de l'aiguamans. El forma un espai cobert situat davant el Refetor i obert en una galeria del claustre. Sota aquest templet hi ha un safareig al qual també donaven el nom de lavabo, perquè dins hi rajaven una o varies fonts destinades a les ablucions dels religiosos, els quals anaven a rentar-se les mans abans d'entrar al Refetor i en tornar del camp. Entraven sempre afilerats per un costat i sortien per l'altre, per tal de no alterar l'ordre. L'austeritat de l'Orde, que tingué el seu fort el segle XII, conservant-se bona part del XIII, no permet adornaments enlloc, i per això és de creure que eren deliberadament senzilles i exemptes de luxe totes les edificacions, per bé que subjectes a l'estil històric predominant. El P. Finestres, que al segle XVIII era monjo de Poblet, el descriu dient: «Davant la porta del Refetor i dins la *Lluna* del claustre hi ha un altre brollador i font tant abundant, que llença per 31 brocs l'aigua a una tassa de pedra de 52 pams de circumferència, i quan no donen l'abast els brocs a vomitar les aigües recollides en la tassa, sobreixen pel damunt els seus llavis i formen unes avingudes d'onades bullicioses, que talment sembla una mar esvalotada». El templet s'acabà el segle XIII, segons diuen alguns autors.

Per cert que aquest templet romànic que cobricela la pica de les ablucions ha dut molt d'enrenou. A l'Espluga de Francolí es trobà, ara fa poc, una pica que amb encert es pretengué que era de procedència pobletana, i el Círcol Artístic de Barcelona tingué la plausible idea de retornar-la al seu lloc del monestir, que, comp-

tat i debatut, es cregué que era en el lavabo, en el qual manca una pila de font, ja que encara es conserva part del safareig exterior i, sobretot, el templet construït expressament per a tal fi.

De primer antuvi, aquesta versió fou admesa, per tractar-se d'una pica d'estil gòtic florit del segle xvi, en la qual època l'abat Porta canalitzà les aigües de Poblet, i, a més a més, perquè sembla que solament en el lavabo i en el refetor manquen les piques del safareig. Però anaren sorgint discrepàncies, i es manifestaren opinions en contraposició, fins arribar a la conclusió del dubte evident, exposat clarament per l'arquitecte senyor Cèsar Martinell en el seu treball publicat en el número 34 de la Revista de Catalunya. S'han trobat alguns fragments autèntics que permeten de fer una exacta restauració de la tassa, que era de marbre.

EL REFETOR.—És obra del segle xiii, quan la transició al gòtic s'anà imposant paulatinament. S'escau davant el lavabo, com gairebé en tots els monestirs cistercienses. És una sala quadrangular, en el centre de la qual hi ha un brollador mig fet malbé, en el qual posaven les fruites en fresc, i, a la dreta, s'admira una atrevida escala, buidada a la paret, que mena a la trona. En ella un monjo predicava durant les hores de menjar. En mig del silenci d'ara, trencat de tant en tant pel batre d'ales d'algun ocellot que s'introdueix pels finestrals esbatanats, fem-nos la il·lusió que presenciem aquesta sala ben ornamentada, amb rics mosaics, bancs artístics de fusta treballada, il·luminada amb la tènue llum que deixaven passar els bells vitralls de color, i la fruita camosa en fresc, mentre la dolça remor dels sis dolls d'aigua rajant produïa una música que devia semblar baixada del cel, en mig del pregon recolliment i enfront de la taula amb tot el parament... i, que bé s'hi devia menjar en aquest refetor! Cal esmentar que l'Orde cisterciense es distingia pel rigorisme en el compliment dels preceptes, però, així i tot, i malgrat estar prohibida la carn tot l'any, de bones viandes no en devien manca.

A un costat s'escau la cuina espaiosa i ben disposta per a treure a l'exterior el fum i el baf del menjar, i, a l'altre, s'estén el claustret de novicis, d'una sola galeria, construït en temps de l'abat Guimerà. Per una escala de pedra, es comunica amb el Dormitori de Novicis, i per una porta tapiada es comunicava amb el refetor.

AULA CAPITULAR - BIBLIOTECA - CLAUSTRE DEL LOCUTORI
CLAUSTRE DE SANT ESTEVE

Totes les estances que fins ara hem esmentat s'escauen en la galeria d'entrada al monestir intern. En l'ala o galeria d'enfront, que forma angle amb l'anterior, hi ha l'Aula Capítular, que comunica amb el claustre per una porta central i dues finestres bipartides. És una bellíssima obra del segle XIII ordenada construir per en Ramon d'Hostalrich. Prou que hom se n'adona d'aquesta obra superba edificada el segle de la puixança pobletana, en els temps del major desenrotllament del cenobi orgull de Catalunya; la porta d'arc semicircular, ricament decorada amb motllures entremig d'esveltes columnes arrambades al lllindar, ens fa obrir els ulls encuriósits. Entrem-hi: cal baixar tres escalons mig esmolats, i a poc a poc com qui no gosa trencar el respecte, avancem cap al centre d'una sala formada per un quadrat perfecte de 15 metres, dividida en tres naus per quatre columnes rematades per capitells brodats, els dibuixos dels quals simbolitzen l'Orde del cistell, perquè formen un entrellaçat de vetes com fan els cistellers amb les canyes. Mirant ací i allà, hom no capeix com foren executades aquelles finíssimes labors i aquelles columnes esteses com una ampla i amical abraçada que formen el sostre d'aquesta veritable i superior joia arquitectònica.

En aquesta aula capítular, voltada de magnífic cadiral que formava tres graonades, es reunien els monjos per a deliberar els afers del convent, i a terra s'utilitzava per a enterraments abacials. Actualment encara es conserven algunes làudes, en les quals es pot admirar la riquesa artística emprada en els esculturaments, malgrat el seu estat de malmetement.

En l'angle de les dues galeries visitades hi ha el pas a altres claustres antics de la casa. Però no tirem endavant perquè precisament, tot just traspassada la llinda d'aquest angle i mirant a l'esquerra, ens adonem d'una sala que al primer cop d'ull corprèn de debó, baldament d'antuvi calgui esguardar-la per entre el reixat de fusta que tanca la porta. És la magnífica sala de la Biblioteca.

Aquesta sala i una altra del mateix estil que segueix al fons, fins a l'any 1692 foren destinades a magatzem de grans i fruites. Un donatiu important del duc de Cardona, n'Antoni d'Aragó, les convertí en biblioteca, la qual ben aviat assolí un desplegament extraordinari, car es diu que en les trenta prestatgeries de fusta

que tapaven les parets hi havia dipositats 3.750 volums ricament relligats. Foren edificades a iniciativa de l'abat en Pere de Curtacans, en l'any 1207, en l'estil gòtic, i consten de dues naus sostingudes per quatre esveltes columnes, rematades en capitells vuitavats sense decorar, damunt els quals reposen els nirviats de les voltes gòtiques. Sembla estrany que aquesta magnífica edificació fos feta per a magatzem. Recentment s'ha pres l'acord de destinar aquestes sales a museu dels fragments de tota mena trobats en el Monestir.

En sortir ens trobem, doncs, en un corredor fosc, cobert amb volta de canó seguit un xic apuntat anomenat el pas del Locutori; acabem-lo de passar i farem cap al Claustre del Locutori. Des d'allí s'admiren els formosos finestrals esbatanats de l'Aula Capítular. En donar la volta a aquest claustre s'entra al Claustre de Sant Esteve, que altre temps esdevingué el principal claustre del primitiu convent; perdé la importància quan es construí el claustre major. El Claustre de Sant Esteve, el mateix que el Claustre del Locutori, fou edificat en l'estil romànic de l'època, millorat i acabat per l'abat Arnau d'Amalric; però, deixat de banda, després calgué arranjar-lo, perquè les inclemències del temps havien fet destroces, i, altrament, amenaçava enrunar-se perquè un pis que s'afegí a sobre darrerament, carregava un pes excessiu damunt les fines columnes romàniques aparellades, de les quals se'n conserven algunes, empotrades en construccions posteriors. L'any 1415 es substituï aquesta columnada de capitells esculturats, per uns pilans quadrangulars i nirviats que pagà Ferran d'Antequera mentre governava la mongia l'abat Martínez de Mengucho. Es conserva encara en les parets l'escut d'aquest rei i el de la seva muller donya Leonor.

Prop d'aquest indret s'escau una de les tres esglésies que manà edificar Ramon Berenguer IV, la de Sant Esteve, de la qual resta tota l'obra de la fàbrica, veïna del claustre del mateix nom.

En aquest indret el visitant resta encallat. Cal recular perquè el pas de l'església per darrera les absidioles està encara obstruït. Acabades les obres que es duen a cap en aquest indret, des del Claustre de Sant Esteve s'anirà a l'església passant pel cementiri dels monjos. Tot sortint veurem un rengle d'arcades que continuades haurien format un enquadrament a l'espai destinat a esbarjo dels monjos joves. Des d'aquest pati, avui ple d'herbei i brossa de moltes menes, es frueix d'un bell esguard vers la mola gegantina de l'església i s'albiren bona colla de dependències antigues, desti-

nades a cambres reials, joc de pilota, cases noves i altres, que actualment resten desfigurades per la destrucció.

**ESGLÉSIA MAJOR - SAGRISTIES - EL CHOR
CAPELLA DE SANT ESTEVE**

Per tal d'anar seguint pam a pam totes les meravelles que encara resten en peu d'aquest cenobi grandios, tornarem al Claustre Major i ens situarem a la nau paral·lela a la del refector, que és on s'escau la porta que mena a l'Església Major, certament l'edifici més notable i el que estotja més bel·leses artístiques.

De l'Església Major en posà els fonaments en Ramon Berenguer IV, però no la pogué veure acabada perquè morí l'any 1162. El succeí en el govern el seu fill n'Alfons I, proclamat rei de Catalunya i d'Aragó el 14 de juny de 1164, el qual reformà els plànols, amplia l'obra del seu pare i l'acabà en un estil romànic de transició al tipus ogival. Esdevingué un veritable monument d'art, sever de línies, que sorprèn al més profà i imposa recolliment. Es pot ben dir que Alfons I plasmà la forma que definitivament prengué aquella gran fàbrica de planta de basílica romana.

Consta de tres naus separades per gruixudes pilastres amb agrupaments de columnes en les quals domina l'estil romànic, però continua, en la volta i els arcs, de la primera època gòtica. En el creuer comença el presbiteri, circumdat per un passadís amb set absidioles i finestrals romànics, en algunes de les quals s'afegiren més tard unes lluernes cupulars que cal treure, si es vol que l'obra servi la severitat i senzillesa primitives emprades per l'Orde cisterciense en totes les construccions. En donar la volta per la girola, les absidioles que es van trobant al pas corresponien a les capelles de Sant Pere, de Sant Pau, de Sant Joan Baptista, de Santa Colomina o Sant Salvador, de Sant Miquel Arcàngel, de Sant Vicens Màrtir i de Sant Benet Abat.

Damunt el creuer carrega el cimbori, d'estil ogival, començat durant l'abaciat Copons, qui no el vegé acabar perquè morí durant la pesta que l'any 1348 flagellà també el convent de Poblet, causant la mort de la major part de monjos. Existeix un projecte d'acabament fet pel senyor Doménech i Montaner que s'adiu al cimbori de l'església del convent de Vallbona de les Monges, també de l'Orde cisterciense.

A l'extrem esquerre del creuer s'escau la vella Sagristia, obra de pur estil romànic que té més el caràcter de petit temple que no el de sagristia. Resultà petita, i fou necessari aixecar la Nova

Sagristia per allà els anys 1732 i 1736, en temps de l'abat Sayol, i la feren a l'extrem oposat del creuer en estil novoclàssic amb alguns detalls del barroc com a darreres romanalles d'aquest estil. Una calaixera omplia la part baixa de les quatre parets, i en la part alta penjaven formosos quadros de pintors catalans renaixentistes.

Abans d'entrar a la Sagristia Nova, a la dreta s'albira, embolcallada amb tènue foscó, l'estàtua de Roderic Rebolledo, baró de Montclús, mort l'any 1479, jaient damunt la tomba bellament esculturada en estil gòtic; la mateixa que guardà el cadàver del cavaller Ramon Folch, que en 1669 fou traslladat a una tomba nova més gran i més magníficent. L'estàtua jacent crida l'atenció per la seva brodadura en la pedra, de tal faisó que la seva vestimenta gairebé no admet cap més brodat.

Enfront s'obre una porta, i al cim d'alguns graons, es troba el Cementiri dels Monjos, situat darrera l'església, en el tros de terra que separa les absidioles de la muralla, a la paret de la qual hi ha un rengle de sarcòfags mutilats en els quals reposen les despulles mortuòries d'individus de la noblesa catalana, mentre els monjos eren enterrats a terra, en el sot que ells mateixos s'obrien. Des d'aquest indret es compten les set absidioles que formen la girola de l'església major.

Després de donar un tomb per aquest petit recinte enfonsat entre parets, tot trepitjant la terra remoguda, cal sortir per l'indret d'entrada, i enfront mateix s'escau el Cementiri dels llecs, amb alguns enterraments de la noblesa catalana. Des del creuer passem per darrera dels sepulcres reials i ens situarem al centre de la nau central de l'església; en aquest indret hi havia el chor. Llavors cal recordar ço que diuen les cròniques, perquè de l'obra de fusteria feta l'any 1436 per manament de l'abat Miquel Roures, amb els cent setials gòtics bellament esculturats, no en queda rastre. Per dissort, la nit del 9 de novembre de 1575, un fortuït incendi reduí a cendres el fustam del chor i l'orgue, situat damunt mateix; respectà només la cadira abacial. L'abat Guimerà, que en aquella època governava el monestir, féu reconstruir el chor totseguit, i sota la direcció del mestre Ramires esdevingué una obra superba, d'estil renaixement, harmonitzat amb el gòtic que restà de la crema, i que, més tard, l'any 1734, féu desaparèixer l'abat Sayol per tal d'unificar els estils. De la primitiva obra d'en Miquel Roures no en va quedar res.

L'incendi fumà els marbres de tota l'església, els quals foren netejats per manament de l'abat Guimerà.

Per a contemplar tota la bellesa de l'obra romànica d'aquesta església, cal situar-se al capdavall de la nau tocant a la primitiva porta romànica d'entrada al temple, la qual era utilitzada per la gent forana abans d'obrir-se la porta de la façana nova a la muralla a la Plaça Major. Llavors, en l'indret limitat per les dues portes, s'edificà la Capella del Sant Sepulcre; així, doncs, aquesta capella s'escau en l'atri o Galilea de l'església, com també la capella de la Mare de Déu dels Àngels, que s'esqueia enfront a la del Sant Sepulcre i compartia amb aquest la bella i rica ornamentació.

L'abat Guimerà, a mitjan segle xiv, manà construir la Capella del Sant Sepulcre, en l'ornamentació de la qual s'empraren rics marbres blancs amb filets d'or, escultures precioses i detalls plens de labors delicadíssimes. Esdevingué una capella sumptuosa, gran i digna d'elogi, la qual tot i el destrossament d'ara, ens mostra ben clarament la seva antiga bellor i la pulcritud de línies en cada una de les inatges que envoltaven el Crist jacent, de les quals encara se'n conserven algunes. Aquí fou enterrat l'abat Guimerà vora molts d'altres sepulcres de persones influents de la cort. Forma tot plegat un conjunt de fastuositat insuperable; per això aquesta capella esdevenia una obra de les millors del cenobi, la mateixa que avui, fosca i molt abandonada, passa desapercibuda gairebé per tots els visitants que admiren aquest Monestir trasbalsat.

En la nau de l'epístola hi ha set capelles buidades a la paret en temps de l'abat Copons, que corresponien als altars dedicats a la Concepció, a Santa Úrsula, a Santa Magdalena, a Sant Nicolau bisbe, a Sant Andreu apòstol, a Sant Bernat d'Alcira i a Sant Bernat, abat de Claravall. A la nau de l'evangeli només hi ha la capella de Santa Tecla, que manà construir l'abat Dorda (1704-1708) i dues portes que comuniquen amb el claustre principal.

RETAULE DE L'ALTAR MAJOR - ENTERRAMENTS

Però, les obres més cabdals de l'església són el Retaule de l'Altar Major i els Enterraments.

Esguardem de fit a fit aquest retaule que s'aixeca fins a la volta. Malgrat la mutilació delatora de l'estigma més punyent del salvatgisme, no ha perdut la seva riquesa de detalls ni la seva majestat ni la seva puresa de línies del renaixement italià, amb influència plateresca, ben tractat per l'escultor valencià Damià Forment, autor també del retaule de la Seu de Tarragona, del de la Seu d'Osca i Santo Domingo de la Calzada.

El retaule de marbre policromat de l'església de Poblet fou co-

mençat l'any 1527, durant l'abadiat Caixal. En la contracta consta que havia d'acabar-se en dos anys. El preu s'estipulà en 4.060 ducats or (unes dotze mil pessetes) i una mula. Està disposat en forma de tríptic, arrambat a les pilastres que abans deixaven veure l'interior de les cinc absidioles. En el primer cos hi ha representats els misteris de la Passió; en el segon, unes imatges de sants feien costat a la Verge, que ocupa el centre; en el tercer hi ha set nínxols dintre els quals es representen els goigs de Maria; en l'últim prestatge hi ha els dotze apòstols, i, damunt, el Calvari com a remat de l'altar. De figures en resten poques de senceres; només les de l'últim prestatge i el Calvari s'han pogut salvar del pillatge.

Cal remarcar que es tracta d'una veritable obra d'art i la de més força evocativa que guarda el Monestir, però això no priva d'ésser un retaule poc adequat al lloc en què està situat, perquè treu tota la majestuositat de l'absis romànic, que no admet retaulles ni ornaments de cap mena. Amb l'aplicació d'aquest retaule, resta ofegada la part més característica, que representa precisament l'estil de l'època en la qual fou aixecat el cenobi de Poblet. De la disposició primitiva només resta l'ara, que no es tocà del seu lloc, la qual és espaiosa, tota d'una peça i completament isolada del retaule. Part darrera de l'altar major hi ha la capella del Sagrari construïda l'any 1730, durant l'abadiat Genover. És una capella de reduïdíssimes dimensions, ornamentada amb marbres de color. Sota el nínxol destinat a la reserva, es pot admirar encara un alt relleu d'alabastre que representa la Santa Cena, mutilat de tal faísó que no hi ha ni un cap sencer.

ELS ENTERRAMENTS.—Totes les persones reials que passaven pel Monestir, tenien en gran estima l'ésser enterrades en aquest cenobi i tenir els monjos de Poblet com a depositaris de llurs despulls mortuòries, creient sense dubte que sota les voltes d'aquestes naus centenàries, llurs cossos inerts haurien estat respectats eternament. Com s'erraven...! Avui no resta pedra per somoure ni paret per esbatar. La picota malastruga ho desvastà l'any 1835, i d'aleshores ençà ha estat un continuat trasbalsament. Per això veiem les tombes reials profanades i gairebé destruïdes, aquelles tombes situades en els dos arcs que Pere III, mentre governava el convent l'abat vallenc n'Arnau d'Eixamús, manà construir dintre l'església, l'un davant de l'altre, quasi a metre i mig del sòl, entre les dues columnes que aguanten la volta superior del cimbori i en el sentit longitudinal de les naus.

A mesura que se succeïen els enterraments de persones reials, s'anaven col·locant ací i allà de l'església. Les despulles de Jaume I i Alfons I foren posades en caixes vellutades al mig del creuer. Quan construïren les dues arcades, installaren tres sepulcres damunt de cada una, però nous enterraments exigiren tapar els arcs i emprar l'espai interior per a sepulcres, als quals s'entrava per una petita porta central. Rics i ben tallats marbres de Sarreal formen varis quadros i compartiments, dividits per estàtues que reposen damunt pedestals a guisa de pilastres; els daurats adornaments vidriats i policromies emprades en certs indrets, constaten una ornamentació insuperable, digna pariona de l'obra que amb els segles s'anà bastint a Poblet per tal que esdevingués una mansió religiosa única en el món. Els sepulcres reials són obra de l'abat Agulló, successor de n'Arnau d'Eixamús, i foren construïts en l'època del domini del barroquisme; per això s'adapten als corrents ampulosos d'aquella societat i esdevenen obres atapeïdes d'escultura, de fullera, d'arbitrarietats i d'enfarfegaments.

FRANCESC DE P. BLASI

(Continuarà)

Inauguració del Refugi Cèsar A. Torras

EN compliment de l'acord pres per la Junta Directiva d'aquest CENTRE, com a una de les festes del cinquantenari de la seva fundació, el dia 30 d'octubre prop passat, tingué lloc la inauguració oficial del Refugi Cèsar A. Torras, que el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, amb la cooperació de bon nombre d'entitats culturals i excursionistes, i també amb l'ajut de valuosos elements particulars, ha bastit a Prat d'Aguiló (Serra del Cadí) per tal de perpetuar la memòria del que fou capdavanter de l'excursionisme català, i ensems convertir en realitat el que ja de temps era el més acaronat propòsit d'aquell insigne patrici i plorat president de l'entitat.

Una nombrosa representació de la Junta Directiva, en la qual figurava el president senyor Maspons i Anglasell i els individus senyors Olivella, Comella, Estasen, Guilera, Nonell i Blasi, acompanyats d'un bon nombre de socis entusiastes, sortiren de Barce-

lona el dia 29 a la tarda, (dissabte) per tal de fer nit a Puigcerdà i, el dia següent, traslladar-se a Martinet en automòbils especials, i des d'aquesta població a Montellà, on pròpiament s'organitzà l'excursió, després d'haver celebrat el primer acte de la solemne festa d'inauguració del Refugi.

Aquest primer acte consistí en la celebració d'una missa a l'església de Montellà, a la memòria de l'honorat Cèsar A. Torras (a. C. s.), la qual fou cantada per Mn. Josep Gabanyach, rector de l'esmentat poble.

Acabada la missa, tot seguit es formà la comitiva, i s'emprengué la pujada de dret al Refugi, passant per l'ermita de Sant Genís, que s'escau tot just es davalla de Montellà; després cal enfil·lar-se per fortíssim pendent, per tal de travessar l'Allau d'Escona i les bordes del Munt o del Pelat on hi ha la font de Malarich, i assolir el coll de Guíllera i, un xic més tard, el coll de Jou, des del qual ja s'albira, allà al lluny, el refugi que s'alça en mig d'un extens pla, frec a frec de la peanya de la serra de Cadí que fa de dosser encimbellat fins a la volta del cel.

Se segueix pel camí de Tarrés, costa de Tiraculs, platiu dels Llorens, collet de l'Home Mort, costes de Grau i, per fi, s'arriba als prats d'Aguiló. Hom ha esmerçat tres hores i quart en tot el trajecte recorregut, segons detalla l'itinerari que inserim.

En ésser tots al refugi, situat a 2.000 metres d'altitud, tingué lloc la cerimònia de la benedicció pel senyor rector de Montellà. En aquest acte estigué present una digna representació de l'honorable família Torras, composta del seu fill Enric i del gendre Francesc Xicoy, i, demés, l'alcalde i metge de Montellà, senyors Josep Fabra i Joaquim Pardina, acompanyats de tres regidors, els mestres d'estudi de Montellà, Travesera i Pi, representacions del Centre Excursionista de Terrassa, de l'Agrupació Excursionista «Catalunya», del Centre Excursionista del Vallès, del Centre Excursionista «Sabadell», del Centre Excursionista Barcelonès, del Centre Excursionista «Montseny», de l'Orfeó Català, de l'Orfeó de Sabadell, de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, del Casal de Bellver, del periòdic «Ceretània» de Puigcerdà i gent de Martinet, de Bellver, de Montellà, de Nas, de Travesera i de Pi; amb la nombrosa representació d'excursionistes del nostre CENTRE, formaven un conjunt de més de 70 persones.

S'adheriren a l'acte: Fédération Internationale des Sociétés Pyrénéistes, Club Alpin Français Section des Pyrénées Centrales i Centre Excursionista «Pàtria».

El Refugi Cèsar A. Torras que s'acaba d'inaugurar, és projecte de l'arquitecte senyor Josep Danès i Torras, i ha estat executat pel mestre d'obres de Martinet senyor Agustí Galí i Mestre. Dintre la senzillesa que han de reunir els refugis de muntanya, aquest és confortable i capaç per a poder-hi dormir quaranta persones, en una mena de lliteres a propòsit; demés, conté una estufa que pot utilitzar-se per a cuina, i una taula amb els corresponents bancs i tamborets per asseure-s'hi còmodament. La seva situació a la serra del Cadí, permet fer una pila d'excursions que abans eren de difícil realització.

En l'interior del Refugi es posà un quadro amb algunes regles de bon govern.

Després de dinar, els assistents es dividiren en dues colles; uns 30 excursionistes romangueren al Refugi amb el propòsit de passar-hi la nit, ço que els proporcionaria l'avinentesa de fer algunes cobejades excursions, i els altres tornaren a Puigcerdà per tal d'anar al xalet de La Molina el dia següent.

Tot plegat resultà un acte d'amigable companyonia, ple del major entusiasme i del màxim respecte al mestre homenatjat. A l'esplendidesa de l'acte volgué contribuir també la naturalesa amb un temps clar i un sol rialler, que donà a la festa tota la brillantor que calia.

ITINERARI DE MARTINET AL PRAT D'AGUILÓ

(REFUGI CÈSAR AUGUST TORRAS)

0 h. 0 m.—Martinet.

20 m.—Poble de Montellà. A la sortida del poble, es travessa el riu de la Lletona i tot seguit el riu de Fontfreda, i es passa pel costat de l'ermita romànica de Sant Genís, antiga parròquia de Montellà i actualment capella del cementiri.

50 m.—S'arriba dalt de la pujada de l'Allau.

1 h. 5 m.—Part de dalt del pla d'Esconça. El camí faldeja pel vessant O. la carena que puja al turó de Canal o de Ballé.

1 h. 15 m.—Es passa per damunt la borda del Pelat o del Munt, situada en un prat inclinat, sobre el torrent del Munt.

1 h. 20 m.—Font de Malarich a l'esquerra del camí.

1 h. 45 m.—Coll de Guillerà, situat entre el Puig de Montellà al S. i el turó de Canal o de Ballé al N. Es passa a l'altre vessant de la muntanya, vall de Ridolaina. Tot seguit es

Gl. F. Blasí

GRUP D'EXCURSIONISTES AL REFUGI CÈSAR A. TORRAS EL DIA DE LA INAUGURACIÓ

Gl. Ll. Estasen

INTERIOR DEL REFUGI CÈSAR A. TORRAS

Ol. F. Blas

PRAT D'AGUILO I REFUGI CÉSAR A. TORRAS (SERRA DEL CADÍ)

passa pel repeu de la roca de la Llinda. Es veu, al fons i a l'altre costat de la vall, el camí que porta al coll de Tancalaporta, antigament el camí més directe per anar a Barcelona, i, dalt un turonet, s'albiren les ruïnes de l'hostal de la Torra, record de quan aquesta ruta era més transitada. Es passa per dins de bosc i es travessen dretes tarteres. Es deixa enlaire, al peu d'un cingle, la balma coneguda per l'església dels Pastors.

- 2 h. 10 m.—Coll de Jou. Es veu la serra de cadí i el prat d'Aguiló amb el Refugi al mig. Font a 50 metres del camí. S'acaba el bosc. Camí i terreny pedregós i aixaragallat.
- 2 h. 25 m.—Pas dels Terrers, que no es travessa i es deixa a la dreta.
- 2 h. 35 m.—Collet d'Issona, que tampoc es travessa i també es deixa a la dreta. Ambdós collets donen pas a la vall de Bastanist per sota el puig de Montellà, per la costa de Tiraculs.
- 2 h. 45 m.—Coll de l'Home Mort on trenca el camí per a baixar a Bastanist. Borda o barraca de pastors tocant al coll. Se segueix sempre el vessant de Llevant del dit puig, i en direcció S. Es travessen uns antics cultius abandonats, coneguts per corral d'en Claret. El camí s'enfila i fa ziga-zagues curtes pel pas del Grau, obert en la pedra. Se surt davant el prat d'Aguiló, i es revolta cap a Ponent per tal de guanyar la torrentera. Font tocant al Refugi.
- 3 h. 15 m.—*Refugi Cèsar A. Torras.*

Crònica

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

NOVEMBRE DE 1927

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA. CURS DEL 1927 AL 1928.—Aquesta Secció, en començar les tasques del present curs, dona les més expressives gràcies als consocis que amb el seu ajut moral i material han contribuït a l'enlairament de l'ideal de la Secció, i prega a tots els socis del CENTRE que vulguin ajudar-la per tal d'anar completant

l'arxiu fotogràfic, tot tenint l'avinentesa de fruir els bells paratges que es visiten, de disfrutar de bona i amical companyonia, i de gaudir de delectables excursions. Altrament, el soci d'aquesta Secció gaudeix d'alguns avantatges materials en tot ço que es refereix a estils de fotografia, l'art de la qual esdevé imprescindible en els moments de major gaubança de l'excursionista.

Perquè, tanmateix, la utilitat de l'objectiu es nota tot seguit. Gràcies al seu poder òptic hàbilment manejat, esdevindrà propi tot el que passa pel nostre esguard i tindrem al nostre abast els gràfics dels incalculables tresors de què la naturalesa ens fa mercè. La fotografia ens dona el testimoni més fidel dels indrets recorreguts; l'aparell fotogràfic és un dels amics més íntims de l'excursionista i el mitjà excel·lent per a fer recordar perennement les gestes històriques dels pobles, les marrades de camí, la vida familiar i les infinites emocions de l'esperit. I les majors i més sublims emocions certament cal cercar-les en la naturalesa, perquè ella és font inestroncable d'art i de bellesa, en la qual l'ànima es recrea tot rabejant-se en les meravelles sobrehumanes, la magnitud de les quals fa que surin per damunt dels nostres anhels.

Demés, l'excursionisme, tant com és un dels mitjants més dreturers per a desvetllar l'engrandiment dels pobles, esdevé d'importància incalculable per a l'educació espiritual i física de l'individu. Però, és evident que aquesta educació no s'aconsegueix en alguns dies ni algunes mesades, sinó que cal el constant enamorament de les coses belles, cal vèncer esculls insospitats per tal de sotstreure'ns de certes inquietuds, cal cremar constantment un ciri a la santa perseverància i un altre a la santa abnegació, patrones ambdues de gairebé totes les dificultats.

I EXPOSICIÓ DE LA INDÚSTRIA HOTELERA.—Durant els dies 15 al 30 del passat mes d'octubre es celebrà als palaus de Monjuich, aquesta exposició organitzada per l'Associació d'Hotelers i Similars de Catalunya.

En la secció de turisme i muntanya, el CENTRE hi concorregué amb una sumptuosa instal·lació en la qual figuraven, en primer terme, les maquetes dels xalets i refugis d'Ull de Ter, La Renclusa, La Molina, Les Airasses i Cèsar A. Torras. Completava la instal·lació una extensa col·lecció de fotografies dels interiors i exteriors dels xalets i dels principals llocs que poden visitar-se en prendre els esmentats refugis com a centres d'excursió, amb la qual hom podia formar-se completa idea dels seus emplaçaments. A més,

en una vitrina, apareixien exposats tots els llibres, guies i postals que el CENTRE ha publicat referents als esmentats refugis, i els visitants foren obsequiats amb uns fullets acuradament editats, en tres idiomes, explicatius de l'emplaçament i característiques de cada xalet.

El Jurat classificador de l'esmentada exposició acordà concedir a favor del CENTRE, Diploma d'Honor, ço és, la més alta distinció dintre del grup corresponent.

Noves

PRIMER SALÓ CATALÀ DE FOTOGRAFIES DE MUNTANYA.—La Secció d'Esports de Muntanya del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA, d'acord amb la Secció de Fotografia, fa una crida a tots els excursionistes aficionats a la fotografia, per a prendre part al Primer Saló de Fotografies de Muntanya, que tindrà lloc en el local del CENTRE, del 23 d'abril al 16 de maig de 1928.

En aquest Saló Fotogràfic podran ésser exposades fotografies obtingudes per qualsevol procediment, directes o ampliades, exclusivament de temes muntanyencs que reuneixin condicions excepcionals per la seva composició, dificultats d'obtenció, disposició, procediment, etc., i que s'adaptin a les següents

BASES

1.—Podran prendre part en el concurs, tots els aficionats que ho desitgin, encara que no siguin socis del CENTRE.

2.—Cada concursant podrà presentar el nombre de proves que cregui convenient.

3.—Els temes que s'admetran en aquest concurs, seran tots dedicats a la muntanya, en totes les seves manifestacions.

4.—Les proves presentades al concurs, no han d'haver estat exposades en altres concursos.

5.—Les fotografies presentades, podran ésser obtingudes per contacte o ampliació, i per qualsevol procediment; bromurs de plata, cloro-bromurs negres, virats o il·luminats, procediments pigmentaris a un color o policroms; etc.

6.—El format mínim de cada fotografia serà de 13 x 18 cm., i el màxim de 40 x 50 cm., sense comptar-hi marges.

7.—Les proves seran presentades amb marges de la mateixa fulla, o bé muntades sobre cartolina blanca o de color crema; però, precisament sense ésser emmarcades, ni sota vidre.

8.—Les colleccions o proves individuals hauran de presentar-se amb un lema que serà repetit en la part exterior d'un sobre tancat, dintre del qual hi haurà el nom, cognom i adreça de l'autor. Aquest lema serà escrit darrera de cada prova.

9.—En lliurar les obres, s'entregarà als interessats que ho facin a mà, un rebut que servirà per a recollir-les després de clausurada l'exposició. Acabat el terme de 30 dies després de la clausura, sense haver-se retirat les obres, es consideraran cedides al CENTRE, i podrà aquest fer-ne l'ús que cregui convenient.

10.—Les obres seran sotmeses a un Jurat d'admissió (els components del qual no seran concursants) encarregat de triar les proves presentades a concurs.

11.—El Jurat qualificador estarà compost per quatre persones de mèrit reconegut dintre l'art fotogràfic, acompanyades d'un membre del CENTRE, no concursant, que actuarà de Secretari.

12.—El Jurat qualificador tindrà àmplies facultats per a resoldre tota mena de casos no previstos en aquestes bases, i la seva decisió serà inapel·lable i indiscutible.

13.—Els premis es concediran a les millors proves, a judici del Jurat qualificador, que, en atorgar-les, no tindrà en compte el procediment emprat, sinó exclusivament l'efecte artístic, la bona tècnica i la presentació llur.

14.—Els premis que es concediran seran tres medalles d'honor. El Jurat té facultat de donar premis extraordinaris.

15.—Les proves premiades quedaran de propietat del CENTRE, que podrà exposar-les, reproduir-les, etc., amb la condició d'indicar sempre el nom de llur autor.

16.—S'adoptaran totes les precaucions possibles per a la bona conservació i exposició de les obres, però la Comissió organitzadora no es fa responsable dels accidents que a les mateixes puguin ocórrer.

17.—El plaç d'admissió de les obres serà improrrogable, i es tancarà a les 20 h. del dia 17 d'abril de 1928.

18.—El dia 23 d'abril, a les 23 h., serà oberta l'exposició. Llavors es farà públic el nom de les persones que formen el Jurat qualificador i els premis concedits.

19.—El dia 16 de maig següent, a les 22 h., serà clausurada l'exposició i seran repartits els premis.

20.—Totes les proves exhibides, en ésser retornades, aniran acompanyades d'un certificat que indiqui que han estat exposades.

21.—El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA podrà demanar als autors de proves no premiades, el permís de reproducció de les que cregui convenients per a les seves publicacions.

VISITES.—El dia 3 d'octubre el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA es veié afavorit amb la visita del Dr. Rodolf Matas; eminent cirurgià de la Facultat de Medicina de Nova Orleans. El senyor Matas s'interessà per conèixer l'organització i actuació del CENTRE i d'una manera especial les seves publicacions de les quals féu grans elogis.

El dia 21 visità el local del CENTRE el Dr. Robert Fuchs, hispanista alemany, catedràtic de Filologia a Dresde i director del «Stenografisches Landesamt».

Procedia de València, de donar algunes conferències a la Universitat, i ha fet també diversos estudis a les ruïnes de Sagunt.

Cridaren la seva atenció els tresors del passat que guarda el nostre local; recorregué les diferents dependències, s'interessà pel funcionament de la institució i restà admirat de que tot fos degut a l'esforç particular, quan en el seu país les entitats similars estan fortament subvencionades.

Prometé visitar-nos novament, especialment per a fer recerques a la nostra Biblioteca, en altres viatges que es proposa fer al nostre país.

El dia 23 fou també visitat el CENTRE per un nombrós grup de socis del Centre Excursionista «Minerva», d'aquesta ciutat. Foren rebuts en representació de la Junta Directiva pel Vocal-Bibliotecari senyor Josep Franch, el qual els féu recórrer les diverses seccions de la casa i els explicà el funcionament, especialment de la Biblioteca i Arxiu Fotogràfic que mereixeren una especial atenció dels visitants.

Bibliografia

C. SARTHOU CARRERES.—*Guia turista de la Província de Valencia*. Un vol. de 16 x 21 cm., de 113 pp., profusament il·lustrat.—Tip. del Carmen.—València, 1927.

Una de les coses més difícils de resoldre en el ram de llibreria és una guia ben equilibrada: les unes són massa espesses i per

excés de documentació són inutilitzables durant les excursions; d'altres n'hi ha que per migrades i en excés sabudes no tenen cap valor ni orienten al turista. Entre les poques guies que aconpleixen aquesta rara condició d'ésser precises i presentades en forma fàcil per al seu ús, cal posar en lloc preferent la Guia del senyor Sarthou i Carreres, en la qual un ben raonat pla d'excursió ens innova de belleses desconegudes de la rica i variada província de València. Un gran nombre de fotografies ens fa entrar pels ulls el tresor arqueològic que tant concisament i, sense fer perdre interès, ens descriu el senyor Sarthou. És molt de doldre, però, que una deficient compaginació dels gravats ens presentin bon nombre de les fotografies dels monuments, allunyades de moltes planes de llur descripció. És llàstima també que la seva presentació desmereixi un bon xic la primera impressió d'un llibre que està molt per sobre de la immensa majoria de les altres obres de turisme. Tothom que tingui intenció de fer una guia, deu, abans de posar-s'hi, donar una ullada a la Guia Turista de la Província de València, i seguir les seves petjades; així ens estalviariem de tenir de doldre'ns de tantes guies deplorables que amb sobrada profusió veuen la llum en nostres dies.

A.

Biblioteca

REVISTES INGRESSADES ÚLTIMAMENT.—Sumaris resumits.

ALPINISME

Sauvage, M., & Chevalier, P.—*Traversée du Pic Gaspard (3.880 metres)*.—1927-143.

Lacq, Docteur.—*Le Ski aux Pyrénées*.—1927-150.

Freyss, Jean-Paul.—*Traversée de la Nonne par la Brèche de l'Evêque (3.340 m.)*.—1927-188.

Arlaud, Jean.—*Les Aiguilles de la Ratère (Catalogne)*.—1927-192.

Légrand, J.—*L'Alpinisme sans Guides*.—1927-196.

Reuschel, Paul.—*Recherches récentes sur les Crampons*.—1927-211.

Rives, Raoul.—*Dans la Vallée d'Ossau Au Pénemédaa*.—1927-233.

Schindler, L.—*Le Pic Coolidge (3.756 m.)*.—1927-238.

THE ALPINE JOURNAL

Carthy, A. H.—*The Ascent of Mt. Logan*.—1927-1.

Lloyd, R.-W.—*The first Ascent of the Aiguille de Bionnassay by the North Face*.—1927-25.

Oliver, E. G.—*Forne famous Passes*.—1927-35.

Thorington, J. Monroe.—*Climbs in the Forbes-Lyell and other Groups of the Canadian Rockies*.—1927-52.

Ruttledge, H.—*Wanderings in the Kumaun Himalaya, 1925-1926*.—1927-71.

Cooke, C.-R.—*Chimbing the Kashmir Matterhorn*.—1927-79.

Elmslie, W. T.—*Mount Olympus*.—1927-86.

Humphreys, G. N.—*Ruwenzori*.—1927-99.

Farrar, J. P.—*Notes on the Early History of the Dent du Requin*.—1927-105.

ANNALES DE GÉOGRAPHIE

Demangeon, A.—*La Géographie de l'Habitat rural*.—1927-1, 97.

Musset, R.—*Le Domaine du Palmier-dattier et ses exigences climatiques*.—1927-24.

Baulig, H.—*L'Agout tributaire de l'Aude?*—1927-33.

Peyre, Marius.—*Les Irrigations de la basse Durance*.—1927-40.

Perriaux, L.—*Les Mouvements de Terrain dans les Alpes niçoises*.—1927-115.

Chaput, E.—*Les principaux phases de l'Evolution de la Vallée de la Seine*.—1927-125.

Bernard, A.—*Le Recensement de 1926 dans l'Afrique du Nord*.—1927-136.

Robert-Muller, C.—*Le nouveau Port de Pêche de Lorient. Châlutage et Charbon*.—1927-193.

Vergez-Tricom, G., et Ficheux, R.—*Bucarest*.—1927-213.

Chassigneux, E.—*La Plaine et les Irrigations de Thanh-hoa*.—1927-232.

Barret-Lagrèze, P.—*Le Tabac, sa Production mondiale*.—1927-289.

Matton, R.—*L'Industrie du Fer dans le Bassin de Maubeuge*.—1927-309.

Hardy, G.—*Le Marocain*.—1927-336.

Demangeon, A.—*Le Developpement d'une grande Ville américaine, Claveland (Ohio)*.—1927-345.

Schokalsky, J., et Nikidine, B.—*L'Océanographie de la Mer Noire d'après les Explorations Hydrographiques russes*.—1927-385.

NOVES ADQUISICIONS

UNION ROMANDE DU TOURISME, L'.—*Tous en Suisse Romande*.—Genève, [s. d.].

SERRA Y PACÈS, ROSEND.—*Alguns escrits del Professor.....*.—Barcelona, 1926.

CESKOSLOVENSKE STATNI DRAHY.—*Krkonoše (Les Monts des Géants)*.—Ministerstvo Zeleznic Republiky Ceskoslovenske.

CESKOSLOVENSKE STATNY DRAHY.—*Vysoke Tatry (Les Hauts Tatras)*.—Ministerstvo Zeleznic Republiky Ceskoslovenke.

CESKOSLOVENSKE STATNY DRAHY.—*(Les Beautés Naturelles de la Republique Tchecoslovaque)*.

SOCIETA DEGLI ALPINISTI TRIDENTINI.—*Relazioni XCII Asamblee Generale e XLVII Convegno estivo a Colfoco*.—Trento, 1925.

FERRER GUINART, ANDREU.—*Rondaies de Menorca recullides i anotades per.....*.—Ciutadella, 1914.

DONATIUS

GIRONA Y VIDAL, MANUEL Y ANA.—*Memoria sobre la Construcción del Cimborio de la Catedral Basílica de Barcelona*, (del Marquès de Caldes de Montbuy).

CODINA DURAN, S. I BECH ROTLLAN, J.—*L'Amic del Turista en Caldes de Montbuy*, (del Marquès de Caldes de Montbuy).